

Michał Wojnowski

Wybory prezydenckie jako narzędzie destabilizacji państw w teorii i praktyce rosyjskich operacji informacyjno- -psychologicznych w XX i XXI w.

Ukształtowanie się współczesnego modelu demokracji pośredniej zrodziło potrzebę stworzenia mechanizmów, za których pomocą obywatele mogliby wywierać wpływ na skład osobowy parlamentu oraz innych organów reprezentujących suwerena. Tym mechanizmem są wybory służące do obsadzania rozmaitych stanowisk w państwie – od poziomu lokalnego aż po stanowisko głowy państwa, a także do wyłaniania stanowiących ciała kolegialnych – od organów uchwałodawczych w gminach aż po organy ustawodawcze. Prawo do udziału w rzetelnie przeprowadzanych wyborach należy do kanonu praw człowieka i obywatela. Wybory w państwie demokratycznym są cykliczne i rywalizacyjne, co oznacza, że muszą się odbywać w stałych odstępach czasowych, a ponadto obywatele muszą mieć zagwarantowaną możliwość dokonania wyboru spośród niezależnych ofert politycznych. Cykliczność oznacza, że rządzący otrzymują legitymację do sprawowania władzy na określony czas, po którego upływie muszą ponownie poddać się weryfikacji wyborców. Rywalizacja polega na stworzeniu warunków do istnienia opozycji politycznej (opartej na niekwestionowanej swobodzie organizowania się partii politycznych) i zakazie jej eliminowania przez zastosowanie środków przymusu państwowego¹.

Wybory wywierają zatem wpływ na całokształt zewnętrznej i wewnętrznej polityki państwa. Dlatego też problematyka dotycząca ochrony procesu wyborczego, rozumianego jako proces polityczny, czyli ciąg zdarzeń zachodzących pomiędzy decyzją o ogłoszeniu wyborów a ogłoszeniem ich wyników, jest zasadnicza z punktu widzenia bezpieczeństwa państw, bloków militarno-politycznych itp². Potwierdza to komunikat Komisji Europejskiej (dalej: KE) z 12 września 2018 r., według której:

¹ M. Rachwał, *Wybory we współczesnym państwie demokratycznym*, w: *Uwarunkowania i mechanizmy partycypacji politycznej*, M. Rachwał (red.), Poznań 2017, s. 54–55; tenże, *Władza ludu czy elit politycznych? Próba zdefiniowania współczesnej demokracji*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 1, s. 69–82; W. Wojtasik, *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice 2012, s. 20–29, 45–49.

² J. Szymanek, *Bezpieczeństwo procesów wyborczych (uwagi de lege lata i de lege ferenda na tle rozwiązań stosowanych w państwach demokratycznych)*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2017, nr 1, s. 9–10; A. Antoszewski, *Proces i zmiana polityczna*, w: *Studia z teorii polityki. Tom I*, A.W. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), Wrocław 1999, s. 201.

(...) zapewnienie odporności systemów demokratycznych Unii stanowi część unii bezpieczeństwa: ataki na infrastrukturę wyborczą i systemy informatyczne obsługujące kampanie wyborcze to zagrożenia o charakterze hybrydowym, które wymagają od Unii interwencji. Prowadzenie politycznie motywowanych kampanii dezinformacyjnych w Internecie, w tym również przez państwa trzecie, służących dyskredytowaniu i delegitymizacji wyborów, uznano za coraz większe zagrożenie dla naszych demokracji. W ramach swoich uprawnień Unia Europejska powinna podejmować wszelkie działania w celu obrony jej procesów demokratycznych przed manipulacją ze strony państw trzecich lub podmiotów prywatnych. Kampanie wyborcze pokazały, że w czasie, w którym odbywają się wybory, obywatele są szczególnie narażeni na ukierunkowaną dezinformację. Ataki te wpływają na integralność i uczciwość procesu wyborczego oraz na zaufanie obywateli do wybranych przedstawicieli i jako takie zagrażają demokracji³.

Lektura treści komunikatu wskazuje, że KE nawiązuje do narzędzi i metod wywierania wpływu na wybory w Stanach Zjednoczonych, we Francji i w Niemczech przez Federację Rosyjską (dalej: FR). Według KE głównym celem rosyjskiej ingerencji jest podważenie integralności i uczciwości procesu wyborczego, a co za tym idzie – zaufania obywateli do władz i modelu demokratycznego. Wydaje się jednak, że diagnoza rosyjskich celów postawiona przez KE jest pobieżna i nieprecyzyjna. W tym kontekście warto przywołać opinie funkcjonariuszy i ekspertów wywodzących się z resortów siłowych FR. Według Siergieja Rastorgujewa⁴ zmiana formy rządzenia państwami w większości krajów świata, a przede wszystkim transformacja mechanizmów otwierających drzwi do władzy, doprowadziły do powstania nowej formy ekspansji państwa. Techniki, które zostały w niej zastosowane, pozwalają na rozpatrywanie walki o władzę w tym lub innym kraju jako jednej z form prowadzenia wojny informacyjnej. Istota tej wojny polega na opanowywaniu państw i narodów przez wprowadzanie w szeregi przywódców obcego kraju własnych popleczników, zwolenników własnej ideologii i własnych interesów wyłącznie za pomocą metod informacyjnego wpływu, zwanych demokratycznymi wyborami. Jak podkreśla S. Rastorgujew, tylko naiwna osoba może uwierzyć, że wybór głowy państwa lub prezydenta danego kraju jest dziełem mieszkańców tego kraju i nie ma związku z geopolityką. W świecie, w którym

³ *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Zapewnienie wolnych i uczciwych wyborów europejskich. Wkład Komisji Europejskiej na spotkanie przywódców w Salzburgu w dniach 19–20 września 2018 r.*, EUR-Lex, COM (2018) 637 final, Bruksela, 12 IX 2018 r., s. 2.

⁴ Siergiej Rastorgujew (18 IV 1958–12 VII 2017) – pułkownik Federalnej Służby Bezpieczeństwa (dalej: FSB), rosyjski naukowiec, publicysta, filozof i pisarz, założyciel krajowej szkoły wojny informacyjnej. Był członkiem korespondencyjnym Akademii Kryptografii FSB, pełnił także funkcję zastępcy dyrektora Moskiewskiego Instytutu Nowych Technologii Informatycznych FSB. Zob. *Положение о Федеральной службе безопасности Российской Федерации (утв. Указом Президента РФ от 11 августа 2003 г. № 960)*, <http://base.garant.ru/12132066/> [dostęp: 18 III 2019]; *Структура ФСБ: Центральный аппарат*, <http://agentura.ru/dossier/russia/fsb/structure> [dostęp: 18 III 2019].

najróżniejsze nurty społeczne i polityczne są powiązane ścisłymi relacjami gospodarczymi oraz informacyjnymi, państwa nie tylko monitorują proces walki o władzę u sąsiadów, lecz także wywierają na niego wpływ, wykorzystując – jeśli to konieczne – wszystkie dostępne narzędzia, a nie tylko własne służby specjalne⁵. Tę opinię potwierdza analiza autorstwa Andrieja Manojły⁶, według którego rosyjska praktyka wyraźnie pokazuje, że z punktu widzenia wojny informacyjnej wybory stanowią jej integralne zjawisko, w którym są zawarte: dezinformacja, propaganda, lobbing, manipulacja, kryzys kontrolowany i szantaż – techniki stosowane w dowolnej kombinacji. A. Manojło podkreśla, że wykorzystanie kampanii wyborczych do realizacji celów politycznych lub innych stało się dziś elementem twardej rzeczywistości. Ponadto zauważa, że masowe wykorzystanie mediów oraz innych środków oddziaływania w procesie wyborczym powoduje ich znacznie większy wpływ na ludzką świadomość i podświadomość⁷.

Opinie rosyjskich ekspertów wskazują jednoznacznie, że celem rosyjskiej ingerencji w proces wyborczy jest nie tylko podważenie uczciwości wyborów i zdyskredytowanie demokracji, lecz także – przede wszystkim – zdestabilizowanie sytuacji wewnętrznej w niektórych krajach i doprowadzenie do zwycięstwa partii przychylnie ustosunkowanych do polityki Kremla. Dlatego też demokratyczne wybory są postrzegane przez rosyjskich geopolityków jako dogodny moment walki informacyjnej i narzędzie desuwerenizacji państw.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie środków i metod wywierania wpływu na wybory przez Federację Rosyjską. Zostanie to omówione głównie na przykładzie wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych, które odbyły się 8 listopada 2016 r., ale w opracowaniu nawiązano również do wyborów prezydenckich we Francji z 23 kwietnia i 7 maja 2017 r. Należy jednak podkreślić, że w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi, przykłady ingerencji Rosji we francuski proces wyborczy, opublikowane w prasie i literaturze, nie są liczne. To powoduje, że pomiędzy

⁵ С.П. Расторгуев, *Философия информационной войны*, Москва 2003, s. 340.

⁶ Andriej Wiktorowicz Manojło (ur. 14 X 1975 r.) – pułkownik FSB, profesor politologii na Państwowym Uniwersytecie Moskiewskim i członek Komitetu Naukowego przy Radzie Bezpieczeństwa FR. W 1998 r. podjął służbę w FSB, rok później ukończył Kurs Przygotowania Kadr Kierowniczych FSB (ros. Факультет подготовки руководящих кадров, ФПРК) w Akademii FSB w Moskwie. Kształcił się w ramach specjalności „działalność operacyjna”. W latach 1999–2002 był oddelegowany do realizacji zadań służbowych (praca na kierunku informacyjno-analitycznym) w rosyjskich ambasadach w Danii i Norwegii. Od 2012 r. jest profesorem Katedry Politologii na Państwowym Uniwersytecie Moskiewskim. Obszar jego zainteresowań naukowych obejmuje takie zagadnienia, jak: polityka zagraniczna Rosji, stosunki międzynarodowe, wojny informacyjne ze szczególnym uwzględnieniem czynników cywilizacyjno-kulturowych oraz problematyka operacji psychologicznych i „kolorowych rewolucji”. Tytuł rozprawy doktorskiej A. Manojły brzmi: *Polityka informacyjna państwa w warunkach wojny psychologicznej*. Zob. А.В. Манойло, *Биография*, <http://andreymanoylo.vov.ru/biografia.html> [dostęp: 18 III 2019]; *Манойло Андрей Викторович*, <https://psyfactor.org/autors/manoylo.htm> [dostęp: 18 III 2019].

⁷ А.В. Манойло, А.И., Петренко, Д.Б. Фролов, *Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны*, Москва 2012, s. 326.

utrwalonym w opinii publicznej obrazem rosyjskich działań w Stanach Zjednoczonych i we Francji istnieje znaczna dysproporcja. W niniejszym artykule wykorzystano głównie opracowania rosyjskich geopolityków i osób związanych z rosyjskimi służbami specjalnymi, zwłaszcza z ich zapleczem dydaktyczno-naukowym. Rozprawy ich autorstwa mają znaczenie zasadnicze, ponieważ stanowią odzwierciedlenie działań stosowanych w praktyce. Rosyjskie opracowania starano się skonfrontować z przygotowanymi w różnych krajach raportami, analizami, opracowaniami i dokumentami rządowymi, które zawierają informacje dotyczące metod i środków wywierania wpływu przez FR na wybory w USA i we Francji.

Charakterystyka rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w kontekście wyborów prezydenckich

Do prób wywierania wpływu przez służby bloku wschodniego na amerykański proces wyborczy dochodziło już w okresie zimnej wojny. Odbywało się to przez wykorzystywanie tzw. środków aktywnych (inna nazwa: działania aktywne, ros. *активные мероприятия*). Według autorów opracowania pt. *Wywiad polityczny z terytorium ZSRS*, zalecanego przez I Zarząd Główny KGB jako podręcznik dla słuchaczy Instytutu Czerwonego Sztandaru im. Jurija Andropowa w Moskwie (obecnie: Akademia Wywiadu Zagranicznego), kształcących się w ramach dyscypliny specjalnej nr 1 (wywiad), i kursu dla funkcjonariuszy operacyjnych wywiadu zagranicznego, środki (działania) aktywne to:

(...) działania o charakterze agenturalno-operacyjnym, ukierunkowane na: udzielenie wszechstronnego wsparcia w realizacji założeń polityki zagranicznej KPZR, wdrażanie sowieckich inicjatyw na rzecz poprawienia sytuacji międzynarodowej, ograniczanie wyścigu zbrojeń, zakłócanie agresywnych planów i aspiracji państw imperialistycznych, osłabianie politycznych, wojskowych, ekonomicznych oraz ideologicznych pozycji imperializmu, wywieranie wpływu na politykę zagraniczną i sytuację wewnętrzną państw imperialistycznych w sposób korzystny dla ZSRS, wzmacnianie lub osłabianie pozycji partii politycznych, innych organizacji i grup, poszczególnych polityków, działaczy społecznych oraz innych osób publicznych, wspieranie światowego ruchu komunistycznego i ruchów narodo-wyzwoleńczych, dezintegrację i kompromitację antysowieckich organizacji emigracyjnych (tłum. aut)⁸.

⁸ В.М. Владимиров, Ю.А. Бондаренко, *Политическая разведка с территории СССР. Учебное пособие*, Москва 1989, s. 86. Por. *Основные направления и объекты разведывательной работы за границей. Учебное пособие*, Москва 1970, s. 51–53; *Контрразведывательный словарь*, Л.В. Каленская, Ю.И. Смирнов (red.), Москва 1972, s. 90–91. Szerzej na ten temat zob.: R. Godson, R.H. Schultz, *Dezinformatsia. Active Measures in Soviet Strategy*, New York 1984, s. 7–34; J. Darczewska, P. Żochowski, *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, Warszawa 2017, s. 28.

Metody wykorzystania środków (działań) aktywnych różniły się w zależności od charakteru wykonywanych zadań i zdolności agenturalno-operacyjnych służb specjalnych. Najczęściej stosowano dezinformację, ekspozycję, kompromitację i tzw. specjalny pozytywny wpływ (tj. inspirację). W praktyce wszystkie te metody stosowano równocześnie, co zwiększało skuteczność prowadzonych działań⁹.

Wśród działań aktywnych najskuteczniejszym środkiem do wywierania wpływu na przebieg wyborów była kompromitacja. Według autorów opracowania pt. *Wywiad polityczny z terytorium ZSRS* celem kompromitacji było wyrządzenie wrogowi jak największych szkód politycznych i moralnych przez podważenie autorytetu i osłabienie pozycji instytucji państwowych, organizacji politycznych, społecznych, religijnych, antysowieckich ośrodków emigracyjnych oraz pozycji konkretnych osób w krajach kapitalistycznych. Odbывало się to przez nagłaśnianie i przybliżanie zainteresowanym osobom specjalnie przygotowanych materiałów oraz informacji, prawdziwych lub fałszywych¹⁰.

Znakomitym przykładem wykorzystania kompromitacji są działania czechosłowackiego wywiadu nadzorowane przez KGB podczas wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych w 1964 r. Jak opisuje Ladislav Bittman, który w latach 1954–1968 pełnił służbę w I Zarządzie czechosłowackiej Służby Bezpieczeństwa (Státní bezpečnost, StB), celem operacji było skompromitowanie kandydata partii republikańskiej, ideowego antykomunisty Barrego Goldwatera, przez dystrybucję kilku tysięcy kopii ulotki zawierającej informacje na temat jego rasistowskich poglądów. Materiały trafiły do rezydentury czechosłowackiego wywiadu pocztą dyplomatyczną. Ulotka zawierała treści pochodzące z amerykańskiej prasy i książek, które uzupełniono sfalszowanymi informacjami, a następnie rozesłano pocztą do instytucji państwowych, redakcji gazet i osób publicznych¹¹. Kreowanie wizerunku B. Goldwatera jako rasisty było tylko jedną z operacji prowadzonych przeciwko jego kandydaturze przez KGB. Za pośrednictwem wydawnictwa należącego do członków Komunistycznej Partii Stanów Zjednoczonych – LeRoya Wolinsa i Davida S. Cantera rozpowszechniano np. broszurę dotyczącą rzekomego spisku z udziałem B. Goldwatera. Ten spiszek miał być związany przez kandydata partii republikańskiej i konserwatywne stowarzyszenie John Birch Society w celu zorganizowania puczu i wywołania krwawego powstania, które miało umożliwić przejęcie władzy w Stanach Zjednoczonych przez radykałów. Zwycięstwo w listopadowych wyborach odniósł Lyndon B. Johnson, który zdobył 61 proc. głosów, co było największym odsetkiem głosów w historii wyborów w USA. B. Goldwater

⁹ В.М. Владимиров, Ю.А. Бондаренко, *Политическая разведка с территории СССР...*, s. 86.

¹⁰ Tamże, s. 87.

¹¹ *Testimony of Lawrence Britt. Hearing before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary United States Senate. Ninety Second Congress. First Session, May 5, 1971*, Washington 1971, s. 4–6; J. Barron, *KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents*, New York 1974, s. 196; D.E. Tromblay, *Political Influence Operations: How Foreign Actors Seek to Shape U.S. Policy Making*, Lanham, Boulder, London, New York 2018, s. 33.

natomiast uzyskał większość tylko w sześciu stanach, w tym w rodzinnej Arizonie. Niewątpliwy wpływ na przegraną B. Goldwatera miały działania aktywne prowadzone przez KGB oraz inne służby bloku wschodniego¹².

Lektura opracowań rosyjskich ekspertów wywodzących się z kręgu służb specjalnych wskazuje, że zainteresowanie nowoczesnymi metodami wywierania wpływu na wybory rosło wraz z rozwojem technologii informatycznych. Począwszy od lat 90. XX w. wybory postrzegano jako wydarzenie o charakterze społeczno-politycznym, które powinno stanowić ważny cel walki informacyjnej. Podobnie jak w przypadku działań aktywnych, celem operacji informacyjno-psychologicznych prowadzonych w okresie przedwyborczym, w czasie kampanii wyborczych oraz w dniu głosowania jest sterowanie kandydatami i przedstawicielami partii politycznych oraz doprowadzenie do destabilizacji państwa przez wywieranie wpływu na zachowania poszczególnych grup społecznych¹³.

Operacja informacyjno-psychologiczna to zespół środków, metod i technik oddziaływania psychologicznego, skoordynowanych ze sobą z uwzględnieniem celu, miejsca i czasu oraz stosowanych wobec ściśle określonych grup ludności lub pojedynczych osób. Celem tego typu operacji jest kształtowanie nastrojów (np. kreowanie atmosfery niezadowolenia), opinii (np. wpływanie na brak zaufania do władzy państwowej), wartości i uczuć (np. prowokowanie niepokoju, niepewności, strachu) w sposób korzystny dla agresora. Chodzi przede wszystkim o wprowadzenie do świadomości osób lub grup społecznych obcej im ideologii i postaw przez tworzenie fałszywych stereotypów oraz narzucenie takiego modelu świata, który implikuje zachowania pożądane przez nieprzyjaciela (np. tworzenie struktur opozycyjnych i organizowanie działań antyrządowych). To z kolei umożliwia destabilizację społeczeństwa przez „rozkładanie go od środka” oraz przygotowywanie warunków umożliwiających realizację działań politycznych, gospodarczych i wojskowych pomysłów dla wroga¹⁴.

Pojęcie operacja informacyjno-psychologiczna jest więc tożsame z pojęciem działania aktywne. Należy bowiem pamiętać, że adaptując zachodnie teorie i terminologię, Rosjanie kierują się własnymi założeniami i logiką oraz przystosowują je do własnych potrzeb. To umożliwia maskowanie metod doskonalonych przez dziesięciolecia przez radzieckie służby specjalne, co potwierdza opinia autorów

¹² H. Romerstein, S. Levchenko, *The KGB Against the "Main Enemy": How the Soviet Intelligence Service Operates Against the United States*, Lexington, Massachusetts, Toronto, s. 272–273.

¹³ А.В. Манойло, А.И., Петренко, Д.Б. Фролов, *Государственная информационная политика...*, s. 326–328.

¹⁴ В.Е. Макаров, *Политические и социальные аспекты информационной безопасности*, Таганрог 2015, s. 162; А.В. Манойло, А.И., Петренко, Д.Б. Фролов, *Государственная информационная политика...*, s. 486–487; *Военно-психологический словарь-справочник*, Ю.П. Зинченко (red.), Москва 2010, s. 221; С.Н. Бухарин, Ю.А. Матвиенко, *Информационно-психологическая война как одна из форм разрешения социально-политических противоречий в современном обществе*, „Информационные войны” 2008, nr 4, s. 2–9; Г.Г. Почепцов, *Информационно-психологическая война*, Москва 2000, s. 49–50. Por. В.Г. Крысько, *Словарь-справочник по социальной психологии*, Москва, 2003, s. 230–231, 238–239.

opracowania przygotowanego pod auspicjami Służby Wywiadu Zagranicznego FR pt. *Historia rosyjskiego wywiadu zagranicznego*. Podkreślają oni, że w okresie zimnej wojny, na różnych etapach pracy wywiadowczej, w celu dezinformowania wywiadów państw przeciwnych ZSRS stworzono kilka oficjalnych terminów, takich jak: akcje wpływu (ros. *акции влияния*), dezinformacja operacyjna (ros. *оперативная дезинформация*), środki (działania) aktywne (ros. *активные мероприятия*), gry operacyjne (ros. *оперативные игры*), środki wsparcia (ros. *мероприятия содействия*) itp. Bez względu na różnicę pomiędzy tymi terminami, wszystkie one oznaczały – i nadal oznaczają – kompleks działań mających na celu wprowadzenie w błąd rzeczywistego lub potencjalnego przeciwnika, a także uzyskanie korzystnej dla siebie reakcji obiektu wpływu, niemożliwej do osiągnięcia przez zastosowanie jawnych metod i środków¹⁵.

W najbardziej ogólnej formie operacje informacyjno-psychologiczne prowadzone podczas kampanii wyborczej przeciwko kandydatowi, grupie osób ubiegających się o urzędy lub wyborcom można podzielić na: operacje pozytywne, czyli takie, które są ukierunkowane na podniesienie oceny kandydata i zwiększenie jego elektoratu, oraz operacje negatywne, których celem jest obniżenie wiarygodności konkurentów, a tym samym zmniejszenie grona ich potencjalnych wyborców. Zarówno jedne, jak i drugie można prowadzić, opierając się na:

- „białym PR-ze” (białej propagandzie), wykorzystywanym przez zidentyfikowanego nadawcę, który nie ukrywa swojego pochodzenia i charakteru. Są to przede wszystkim rządowe środki masowego przekazu (w przypadku FR np. Sputnik i RT, a także polityczne, państwowe, religijne lub inne instytucje, think tanki i fundacje, które zostały oficjalnie powołane do prowadzenia tego rodzaju działalności i nie tuszują swoich intencji oraz ideologii. Ich podstawowe zadanie polega na budowaniu wiarygodności wśród odbiorców;
- „szarym PR-ze” (szarej propagandzie). Mamy z nim do czynienia wtedy, gdy środki masowego przekazu mnożą informacje bez podania ich źródła lub źródeł przekazu, które są lub mogą być niepoprawnie zidentyfikowane. „Szary PR” stosuje się w celu zdezorientowania przeciwnika i podania w wątpliwość jego prawdomówności, wiarygodności, kompetencji, uczciwości itp. Znakomitym przykładem narzędzi „szarego PR-u” są rezonatory dezinformacji w postaci mediów społecznościowych i portali internetowych;
- „czarnym PR-ze” (czarnej propagandzie). Charakteryzuje się on wykorzystaniem fałszywego źródła przekazu, za którym ukrywa się rzeczywisty nadawca rozpowszechniający dezinformację, plotki, pogłoski, mity, sfabrykowane listy, graffiti i ulotki, przedstawiane jako twory organizacji „podziemnych”

¹⁵ *История российской внешней разведки. Том II: 1917–1933 годы*, Е. Примаков (red.), Москва 2014, s. 13. Por. T.L. Thomas, *The Russian Understanding of Information Operations and Information Warfare*, w: *Volume III of Information Age Anthology: The Information Age Military*, D.S. Alberts, D.S. Papp (red.), Washington 2001, s. 783; J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Warszawa 2015, s. 14–15.

lub „opozycyjnych”¹⁶. Są to przeważnie materiały wytworzone przez służby specjalne, których autorstwo przypisuje się fikcyjnym lub prawdziwym organizacjom i obywatelom znajdującym się na terenie kraju będącego obiektem agresji. Przykładem takich działań prowadzonych z reguły przez służby specjalne jest tworzenie sieci organizacji pozarządowych (ang. *non-governmental organization*), które są powoływane zgodnie z przepisami prawa kraju, w którym funkcjonują. Faktycznie zajmują się one podważaniem prestiżu i wiarygodności instytucji stojących na straży prawa, zwłaszcza organów ścigania i sił zbrojnych, kupowaniem środków masowego przekazu, desygnowaniem kandydatów do wyborów oraz infiltracją wybranych organów rządowych i samorządowych, co odbywa się pod legendą „obrony wartości demokratycznych”¹⁷.

Według rosyjskich ekspertów dyskredytacja kandydata następuje dwutorowo: przez przeprowadzenie tzw. ataku frontального oraz tzw. ataku partyzanckiego, z wykorzystaniem wspomnianych technik. Do „ataku frontального” dochodzi niezwykle rzadko: podczas wystąpienia w mediach ujawnia się kompromitujące fakty z życiorysu konkurenta. Przeprowadzenie tego typu ataku jest najbardziej skuteczne w okresie od czterech do sześciu dni przed wyborami. Znacznie częściej preferuje się przeprowadzenie „ataku partyzanckiego”, polegającego na wykorzystaniu podmiotów pozornie niezwiązanych z ośrodkiem inicjującym działania. Z reguły odbywa się to przez podanie do publicznej wiadomości kompromitujących informacji lub dezinformacji, niszczących wizerunek kandydata, co może wpłynąć na świadomość wyborców. Najskuteczniejszą formą takich działań są operacje informacyjno-psychologiczne prowadzone w sieci Internet¹⁸. Rosyjscy analitycy wyróżniają trzy rodzaje takich operacji:

1. **Eksplozję informacyjną** (ros. *информационный взрыв*). Jest to pomnażanie jednej lub wielu informacji w jak najkrótszym czasie przez jak najwięcej kanałów komunikacyjnych (portale, media społecznościowe), których celem jest wywołanie silnej reakcji emocjonalnej wśród określonej grupy społecznej i spowodowanie takich działań władz, które są korzystne z punktu widzenia agresora. Eksplozje informacyjne organizuje się na bazie różnego rodzaju ekscesów, czyli gwałtownych odchyleń od norm kulturowych, politycznych, obyczajowych itd. obowiązujących w danym społeczeństwie¹⁹. Znakomitym

¹⁶ Ю.А. Матвиенко, *Аналитическая реконструкция информационно-психологической операции против кандидата на выборную должность как один из методов противодействия нелегитимным избирательным технологиям*, „Информационные войны” 2009, nr 3, s. 72–74. *Рог. Контрразведывательный словарь...*, s. 234–235.

¹⁷ M. Ajir, B. Vaillant, *Russian Information Warfare: Implications for Deterrence Theory*, „Strategic Studies Quarterly” 2018, nr 12, s. 80.

¹⁸ А.А. Максимов, *Чистые и грязные технологии выборов в России*, Москва 1999, s. 182–184; С.П. Расторгуев, М.П. Литвиненко, *Информационные операции в сети Интернет*, Москва 2014, s. 15–17.

¹⁹ А.В. Борхсениус, *Операции информационной войны. Новая классификация*, „Информационные войны” 2016, nr 3, s. 3–6.

przykładem eksplozji informacyjnej jest wyciek dokumentów rzekomo pozyskanych przez rosyjskich hakerów ze sztabu wyborczego Emmanuela Macrona, które zawierały informacje o treści pornograficznej i światopoglądowej kompromitujące jego współpracowników. Zostały one opublikowane w Internecie i rozpowszechnione na masową skalę 7 maja 2017 r., zaledwie w ciągu 3,5 godziny. Nastąpiło to 48 godzin przed otwarciem lokali wyborczych. Wybór czasu przeprowadzenia operacji nie był przypadkowy – francuskie prawo wyborcze zabrania bowiem kandydatom udzielania publicznych wypowiedzi dwie doby przed głosowaniem. Operacja rosyjskich służb uniemożliwiła kandydatowi odniesienie się do tych informacji²⁰.

- 2. Fala informacyjna** (ros. *информационная волна*). Jest to zespół działań mających na celu doprowadzenie do długotrwałego, stopniowego wzrostu intensywności, rozpowszechniania i uszczegóławiania pożądaných informacji. Do generowania fal informacyjnych wykorzystuje się dezinformację, kampanie reklamowe oraz działania PR. Działanie fali informacyjnej opiera się na „efekcie kuli śniegowej”, który polega na lawinowym rozpowszechnianiu informacji. Ulegają one następnie dalszemu rozprzestrzenieniu, modyfikacji, deformacji i różnej interpretacji, co odbywa się już bez konieczności udziału osób sterujących przekazem. To utrudnia wykrycie ich źródła. W celu wytworzenia wspomnianego efektu wykorzystuje się tzw. wrzutki informacyjne (ros. *информационный вброс*, ang. *fake news*), czyli krótkie informacje, prawdziwe lub fałszywe, skierowane do obiektu (celu) ataku i (lub) jego najbliższego otoczenia, rozpowszechniane przez portale internetowe lub media społecznościowe i wywołujące intensywne emocje. Wrzutki informacyjne

²⁰ J.B. Jeangène Vilmer i in., *Les Manipulations de l'information: un défi pour nos démocraties*, Paris 2018, s. 91, 109–110; G.F. Treverton i in., *Addressing Hybrid Threats*, Bromma 2018, s. 41–42. Interesującym przykładem eksplozji informacyjnej jest tzw. sprawa Lisy, która zdominowała nagłówki mediów i przez dwa tygodnie, w styczniu 2016 r., wpływała na niemiecki dyskurs publiczny. Trzynastoletnia Niemka rosyjskiego pochodzenia zaginęła na 30 godzin i, według doniesień Programu Pierwszego rosyjskiej telewizji (ros. *Первый канал* – publiczna stacja telewizyjna Federacji Rosyjskiej, mająca największy zasięg odbiorców w Rosji – 98,8% populacji), została zgwałcona przez imigrantów. Ta historia okazała się dezinformacją – niemieckiej policji udało się ustalić, że Lisa spędziła tę noc ze znajomymi – ale była intensywnie nagłaśniana w rosyjskich mediach krajowych i zagranicznych (RT, Sputnik, RT Deutsch). Następnie ta informacja trafiła do mediów społecznościowych i portali związanych ze skrajnie prawicowymi ugrupowaniami w Niemczech. Za pośrednictwem Facebooka organizowano demonstracje z udziałem przedstawicieli mniejszości rosyjskiej (Deutschlandrussen) i ugrupowań neonazistowskich. Rosyjskie media zagraniczne działające w Niemczech przedstawiały relacje z tych demonstracji, co wprowadziło je do głównych niemieckich mediów, a ostatecznie doprowadziło do napięć dyplomatycznych pomiędzy Niemcami i Rosją. Rosyjski minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow wydał dwa oświadczenia dotyczące zaniepokojenia niezdolnością niemieckiej policji i sądownictwa do poważnego zajmowania się takimi sprawami, ze względu na poprawność polityczną. Opracowano na podstawie: S. Meister, *The „Lisa Case”: Germany as a Target of Russian Disinformation*, <http://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/lisa-case-germany-target-russian-disinformation/EN/index.htm> [dostęp: 27 III 2019].

są wprowadzane do sieci w określonych odstępach czasu. Ma to na celu uzyskanie tzw. efektu ekspozycji. Jest to okres „ciszy informacyjnej”, czyli technicznej przerwy pomiędzy publikacją poszczególnych wrzutek. Ten czas jest niezbędny do obserwacji i analizy reakcji obiektu oddziaływania przez operatora operacji informacyjno-psychologicznej. Ponadto efekt ekspozycji umożliwia refleksję i przyswojenie przez obiekt treści informacji i jej ładunku emocjonalnego. Efekt ekspozycji jest konieczny po to, aby obiekt popadł w stan ekscytacji (tzw. stan graniczny) i zablokował się psychicznie. Najskuteczniej uczucie lęku wywołujemy sami, wykorzystując nieograniczone możliwości własnej wyobraźni. W wyniku oddziaływania informacji negatywnej, wywołującej intensywne emocje, w umyśle człowieka powstaje obraz przyszłości przez niego niepożądaney. Człowiek, łącząc prawdziwe lub prawdopodobne informacje z powstałą w jego umyśle nadinterpretacją, sam wprowadza się w stan załamania psychicznego, które czyni go plastycznym i podatnym na manipulację. Celem zastosowania tej techniki jest stworzenie tzw. wtórnej fali informacyjnej na poziomie komunikacji interpersonalnej. Ma to spowodować zainicjowanie dyskusji prowadzących do sformułowania opinii korzystnych z punktu widzenia agresora, dotyczących danych wydarzeń, osób i zjawisk oraz pojawienia się plotek. To z kolei umożliwia zwielokrotnienie siły wpływu wywieranego na docelowych odbiorców. Dochodzi do utraty kontroli nad zapoczątkowanym przekazem, ale celem takiego działania nie jest upowszechnienie danej opinii, poglądu lub stanowiska, lecz zdezorientowanie społeczeństwa przez zrelatywizowanie jednego dominującego punktu widzenia. Chodzi o doprowadzenie do zaaprobowania przez społeczeństwo określonych poglądów, działalności konkretnych osób lub ich zdyskredytowania. Według rosyjskich ekspertów najczęściej stosowanymi technikami legalizacji, czyli uprawdopodobnienia wrzutek informacyjnych, są: kontrolowany przeciek informacji, publikacja informacji z powołaniem się na urzędników, którzy chcieli pozostać „anonimowi”, i publiczne oświadczenia dygnitarzy wysokiego szczebla²¹. Interesującym przykładem zastosowania techniki fali informacyjnej wobec obiektu (celu) jest próba dyskredytacji Emmanuela Macrona, kandydata na prezydenta Francji, której się dopuszczano od stycznia do maja 2017 r. Rozpowszechniano wówczas wrzutki informacyjne w postaci plotek, pomówień i teorii spiskowych. Były to np. informacje o rzekomym finansowaniu kampanii E. Macrona przez Arabię Saudyjską i jego homoseksualnych skłonnościach. Insynuowano

²¹ Opracowano na podstawie: А.В. Борхсениус, *Операции информационной войны...*, s. 6–7; Г.В. Грачев, *Личность и общество. Информационно-психологическая безопасность и психологическая защита*, Москва 2003, s. 237–238; А.В. Манойло, Е. Пономарева, *Современные информационно-психологические операции: технологии и методы противодействия*, „Обозреватель” 2019, nr 2, s. 7–9, 13; И.Н. Панарин, *Информационная война: победа в Башкирии*, Москва 2004, s. 24–28.

ponadto, że jest on „agentem USA” sponsorowanym przez „wpływowe homoseksualne lobby” i że ma spółkę na Kajmanach, przez którą wyprowadza olbrzymie kwoty. W publikacji wrzutek informacyjnych, oprócz wykorzystywania rosyjskich mediów i botów, uczestniczyli także użytkownicy portali i mediów społecznościowych sympatyzujący z Marine Le Pen, oficjalnie wspieraną przez Kreml²². Wrzutki informacyjne opierające się na wiadomościach uzyskanych z wycieku e-maili mają na celu podważenie wiarygodności demokratycznych instytucji i zniszczenie przywódców przez przypisanie im popełnienia oszustwa wyborczego, fałszowania wyborów i korupcji politycznej. Istotnym celem tego rodzaju operacji jest także podważenie wiarygodności, zdolności i kompetencji kandydatów w oczach opinii publicznej. Przykładem takiego działania jest rozpowszechnianie bezpodstawnych twierdzeń dotyczących ukrywania złego stanu zdrowia przez Hillary Clinton, do czego doszło podczas kampanii wyborczej na urząd prezydenta Stanów Zjednoczonych w 2016 r.²³

- 3. Operacja wpływu** (ros. *операция влияния*). Jej celem jest oddziaływanie długoterminowe, a jej efekty można zaobserwować dopiero po upływie dłuższego czasu. Obiektami operacji wpływu mogą być poszczególne grupy społeczne, ośrodki władzy, a nawet państwo jako całość. Zmierza ona do

²² J.B. Jeangène Vilmer i in., *Les Manipulations...*, s. 109–110; C. Vaissié, *Poutine peut-il influencer l'élection française?*, <https://www.nytimes.com/2017/04/14/opinion/poutine-peut-il-influencer-lelection-francaise.html> [dostęp: 8 IV 2019].

²³ A. Weisburd, C. Watts, J.M. Berger, *Trolling for Trump: How Russia Is Trying to Destroy Our Democracy*, <https://warontherocks.com/2016/11/trolling-for-trump-how-russia-is-trying-to-destroy-our-democracy/> [dostęp: 8 IV 2019]. Znakomitym przykładem zastosowania techniki fali informacyjnej w Internecie była operacja informacyjno-psychologiczna przeprowadzona przez Rosjan, wykorzystująca fikcyjne wydarzenie w zakładach Columbia Chemicals w Centerville w parafii St. Mary położonej w stanie Luizjana. Celem operacji było wywołanie paniki i chaosu, co dodatkowo potęgowała data jej przeprowadzenia, czyli trzynasta rocznica zamachów na World Trade Center (WTC). Wielu mieszkańców gminy, w której znajduje się kilkanaście zakładów chemicznych i przeróbki gazu ziemnego, rankiem 11 IX 2014 r. otrzymało alarmujące SMS-y, ostrzegające przed chmurą toksycznego gazu. Równoległe na setkach kont na Twitterze pojawiły się informacje i zdjęcia, które ukazywały płonące instalacje fabryczne, a na wideo pochodzącym rzekomo z kamery na stacji benzynowej był widoczny moment eksplozji. Pod hashtagem #ColumbianChemicals znajdowały się relacje rzekomych naocznych świadków wydarzenia. Twitterowe konta dziennikarzy od Luizjany po Nowy Jork były pełne niepokojących wieści, pytań o skalę katastrofy, zdjęć i filmów włącznie ze screenshotem z portalu CNN, zawierającym wiadomość o eksplozji. Jedynymi, którzy nie mieli pojęcia, co się stało, były dyrekcja i załoga zakładów Columbia Chemicals oraz lokalne służby ratownictwa chemicznego. Screenshot, filmy wideo, zdjęcia, relacje świadków oraz rozsyłane instrukcje alarmowe zostały sfałszowane. Obawy mieszkańców udało się opanować w ciągu dwóch godzin. Opracowano na podstawie: A. Chen, *The Agency*, „The New York Times”, 2 VI 2015 r., <https://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html> [dostęp: 3 IV 2019]; I. Surma, *Pushing the Boundaries of Digital Diplomacy: The International Experience and the Russian Practice*, w: *Proceedings of the 11th International Conference on Cyber Warfare and Security, Boston, University Boston USA 17–18 March 2016*, D.T. Zlateva, W.A. Greiman (red.), Boston 2016, s. 307.

zastąpienia obrazu świata w świadomości grup docelowych wyobrażeniem alternatywnym, korzystnym dla manipulatora. Współczesne operacje wpływu opierają się na metodologii kampanii reklamowych i technik PR. Są prowadzone w czterech sferach: militarnej, ekonomicznej, naukowo-technicznej i kulturowej. Mogą mieć charakter konstruktywny albo destruktywny. W pierwszym przypadku korzysta się z atrakcyjności wizerunku własnego państwa oraz prawdziwych lub wirtualnych obrazów kultury, mody, religii, wartości moralnych itp. w celu ich stopniowego wprowadzania do masowej świadomości społeczeństw. W tym kontekście wykorzystuje się kulturę, historię i dyplomację – jako narzędzia promowania własnych interesów geopolitycznych. Konstruktywne operacje wpływu są najmniej agresywnym sposobem prowadzenia wojny informacyjnej. W rosyjskiej literaturze przedmiotu są one określane jako: dyplomacja publiczna, miękka siła, polityka informacyjna państwa oraz ideologiczna siła państwa.

Celem operacji wpływu o charakterze destruktywnym jest natomiast stopniowa destabilizacja państwa lub niekonstytucyjna zmiana władzy, czyli spowodowanie nieodwracalnych szkód w publicznym porządku państwa przez zastosowanie środków propagandy wywrotowej o charakterze ideologicznym i politycznym oraz tworzenie, finansowanie i kierowanie działalnością różnego rodzaju organizacji i nielegalnych grup opozycyjnych. Synonimy określenia „operacja wpływu o charakterze destruktywnym” stosowane współcześnie przez rosyjskich ekspertów są następujące: dywersja ideologiczna, działalność wywrotowa, broń organizacyjna, technologie kontrolowanego chaosu, tajne operacje nieliniarne i kolorowe rewolucje²⁴. Interesującym przykładem zastosowania zarówno konstruktywnych, jak i destruktywnych przedsięwzięć w operacji wywierania wpływu na amerykański proces wyborczy jest działalność rosyjskiego think tanku o nazwie Instytut Demokracji i Współpracy (The Institute for Democracy and Cooperation), który powstał w Nowym Jorku w 2008 r. z inicjatywy moskiewskiego prawnika Anatolija Kuczereny. Oficjalnym zadaniem tego instytutu było monitorowanie amerykańskich rozwiązań społecznych i ustrojowych. Jednak w praktyce jego działania polegały na permanentnej krytyce prawa wyborczego obowiązującego w USA, tamtejszych

²⁴ А.В. Борхсениус, *Операции информационной войны...*, s. 7–8; Н.Н. Тютюнников, *Военная мысль в терминах и определениях. Т. II: Организация Вооруженных Сил*, Москва 2018, s. 107–108; Д.А. Ловцов, Н.А. Сергеев, *Проблема обеспечения «организационной безопасности» России*, „Обозреватель” 1998, nr 11, s. 46–51; Д.А. Ловцов, Н.А. Сергеев, *О проблеме «организационного оружия»*, „Военная мысль” 1999, nr 1, s. 34–40; И.Ю. Сундиев, *Организационное оружие: функциональный генезис и основные направления использования в современной истории России*, „Экономические стратегии” 2013, s. 26–37; И.В. Понкин, *Технологии «мягкой силы» как средство дисфункционализации и разрушения государства*, „Право и образование” 2014, nr 12, s. 95–115.

stosunków społecznych (np. podnoszenie rzekomych nierówności na tle rasowym), amerykańskich działań przeciwko terroryzmowi oraz modelu demokracji liberalnej. To posłużyło jako uzasadnienie ingerencji Rosji w proces wyborczy w Stanach Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Ponadto instytut zajmował się infiltracją think tanków i organizacji rządowych zlokalizowanych w USA, takich jak np. Center for Scholars, Brookings Institution, Heritage Foundation oraz Center for the National Interests²⁵. Próba przeprowadzenia konstruktywnej operacji wpływu na amerykańską politykę zagraniczną i wewnętrzną było natomiast przygotowanie raportu *Ekstremizm islamski w Czeczenii. Zagrożenie dla USA*. Dyrektor Instytutu Andranik Migranyan wykorzystał to przedsięwzięcie do usprawiedliwienia rosyjskiej polityki wobec Czeczenii i wskazał, że walka z czeczeńskim terroryzmem leży w interesie zarówno Stanów Zjednoczonych, jak i Rosji, co powinno być przedmiotem współpracy pomiędzy tymi państwami²⁶.

Podobnie jak klasyczna wojna, operacja informacyjno-psychologiczna (operacja wpływu) składa się z sekwencji działań prowadzonych według ściśle określonej koncepcji. Pomimo dość dużej różnorodności rodzajów operacji informacyjno-psychologicznych stosowanych we współczesnej walce informacyjnej, planowanie i przeprowadzanie większości z nich polega na wykorzystaniu tego samego logicznego schematu, co jest praktykowane zarówno w czasie pokoju, jak i wojny, rozumianych w klasycznym znaczeniu tych pojęć²⁷. Schemat planowania i przeprowadzania operacji informacyjno-psychologicznych składa się z pięciu etapów i jest następujący:

- **Polityczna stratyfikacja (segmentacja) społeczeństwa.** Na tym etapie prowadzi się działania, których celem jest podzielenie zintegrowanego społeczeństwa na segmenty, frakcje i grupy. Według rosyjskich teoretyków walki informacyjnej segment społeczny to jednolita grupa obywateli aktywnych społecznie i politycznie, którzy działają z uwzględnieniem określonych przekonań i poglądów politycznych, dążąc do realizacji własnych praw i wolności niezależnie od innych uczestników procesu politycznego lub wspólnie z nimi. Na etapie politycznej stratyfikacji społeczeństwa nie dochodzi jeszcze do zastosowania technik obróbki świadomości społecznej. Celem takiej stratyfikacji jest wyselekcjonowanie docelowych odbiorców i stworzenie nowych lub wykorzystanie istniejących kanałów komunikacji, umożliwiających

²⁵ D.E. Tromblay, *Intelligence and the Intelligentsia Exploitation of U.S. Think Tanks by Foreign Powers*, „International Journal of Intelligence and Counterintelligence” 2018, nr 31, s. 8–9.

²⁶ *Islamist Extremism in Chechnya. A Threat to the U.S. Homeland? Joint Hearing before the Subcommittee on Europe, Eurasia and Emerging Threats and the Subcommittee on Terrorism, Non-proliferation and Trade of the Committee of Foreign Affairs House of Representatives, April 26, 2013*, Washington 2013, s. 18–24, 26, 46–48.

²⁷ A.B. Манойло, *Технологии несилового разрешения современных конфликтов*, Москва 2014, s. 282.

dotarcie przekazu przygotowanego przez agresora do tych odbiorców²⁸. Według pułkownika Władimira Kryśki na tym etapie prowadzi się tzw. badanie obiektów wojny (operacji) psychologicznej, które jest długotrwałym, złożonym procesem pozyskiwania, obróbki i gromadzenia informacji dotyczących mentalności, zwyczajów, norm i wartości wroga, realizowanym przez zastosowanie różnorodnych metod pracy wywiadowczej²⁹.

- **Polityczna polaryzacja frakcji (grup) społecznych odgrywających główną rolę w scenariuszu operacji (tzw. grupy kluczowe).** Aby przekształcić segmenty, grupy i frakcje powstałe w wyniku stratyfikacji w posłuszne narzędzie niezbędne do zrealizowania celów operacji informacyjno-psychologicznej, konieczne jest ukształtowanie w świadomości tworzących je osób systemu norm zachowania politycznego, korzystnego dla agresora. Nosi on nazwę „imperatyw polityczny”. Tworzenie systemu, który gwarantuje takie zachowanie, zachodzi w wyniku wywierania wpływu na warstwę lub grupę społeczną za pomocą ideologii opracowanej w ośrodku prowadzącym operację informacyjno-psychologiczną. W tym przypadku nie chodzi o rozbitcie tych grup lub ich sparaliżowanie, co może sugerować określenie „polaryzacja”, lecz przeciwnie – o ich organizowanie i zdynamizowanie ich działalności. To z kolei uczyni z nich podmioty destabilizacji, tzw. grupy tarany lub grupy zapalne (określenia Rogera Mucchiello)³⁰, które łatwo sprowokować do działań wywrotowych³¹. Interesujące uwagi dotyczące sposobów polaryzacji grup i frakcji społecznych zawiera opracowanie autorstwa wspomnianego wyżej pułkownika W. Kryśki³², według którego główny cel operacji informacyjno-psychologicznej to:

²⁸ Tamże, s. 283–287. Por. В.В. Кульба і in., *Характеристики, методы и функции информационного управления*, „Информационные войны” 2009, nr 2, s. 36; В.В. Кульба і in., *Планирование и реализация информационного управления*, „Информационные войны” 2010, nr 3, s. 59–69.

²⁹ В.Г. Крысько, *Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт)*, Минск 1999, s. 182–183.

³⁰ R. Mucchielli, *La subversion*, Paris 1976, s. 111.

³¹ А.В. Манойло, *Технологии несилевого разрешения современных конфликтов...*, s. 288 i nast.

³² Władimir Kryśko (ur. 16 II 1949 r.) – sowiecki (rosyjski) specjalista w zakresie wojny psychologicznej, obecnie pułkownik w stanie spoczynku, doktor nauk psychologicznych, od 1992 r. profesor. W 1972 r. ukończył fakultet propagandy specjalnej w Wojskowym Instytucie Języków Obcych. Historia tego instytutu stanowi spektakularny przykład zmiany podejścia władz Federacji Rosyjskiej do analizowanej problematyki. W latach 90. XX w. propaganda specjalna zniknęła z programów nauczania WIJO, powróciła w roku 2000, po reorganizacji uczelni. Dawny WIJO to obecnie Wydział Informacji Wojskowej i Języków Obcych Wojskowego Instytutu Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. Kształci specjalistów w zakresie „pozyskiwania informacji zagranicznych i komunikacji wojskowej”, „analizy informacji” oraz „monitoringu i opracowania informacji wojskowych” (szerzej o pracach instytutu zob. J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014, s. 9). W latach 1977–1980 Kryśko pracował jako wykładowca w Katedrze Psychologii Wojskowej i Pedagogiki

(...) pogłębienie sprzeczności istniejących pomiędzy pewnymi grupami ludzi aż do poziomu krytycznego, co pozwoli na zmniejszenie zdolności bojowej wrogich oddziałów, a także zdolności ludności cywilnej do stawienia oporu. Realizacja tego celu odbywa się przez położenie nacisku na istnienie różnic pomiędzy grupami społecznymi. Najważniejsze z nich to różnice społeczno-klasowe i etniczno-religijne (...). Radykalizowanie sprzeczności o charakterze społeczno-klasowym jest prowadzone przez organy wojny psychologicznej w celu pogłębienia naturalnych różnic istniejących pomiędzy grupami społecznymi wrogiego państwa i doprowadzenia do „punktu wrzenia” na ich tle. Wykorzystuje się niezadowolenie ludzi z przywództwa militarno-politycznego kraju i z pozycji, jaką zajmują w społeczeństwie, a także specjalnie zorganizowane prześladowania, naciski i prowokacje. W rezultacie powstaje „piąta kolumna”, czyli kategoria osób, które są wrogo nastawione do polityki własnego państwa i potencjalnie gotowe do udzielenia pomocy wrogowi (...). Podżeganie do zaostrenia sprzeczności etniczno-religijnych polega przede wszystkim na wykorzystaniu podmiotów, którymi są zazwyczaj mniejszości narodowe i religijne żyjące na terytorium wrogiego państwa oraz ich przedstawiciele pełniący służbę w siłach zbrojnych (tłum. aut)³³.

- **Zainicjowanie działalności politycznej frakcji (grup społecznych) zgodnej z rolą przypisaną im w planie operacji.** Na tym etapie dochodzi do wywierania wpływu informacyjnego na daną grupę przez zewnętrzny ośrodek prowadzący działania informacyjno-psychologiczne. Następuje wówczas reakcja segmentu, grupy lub frakcji zgodna z imperatywem politycznym ukształtowanym przez agresora w świadomości osób tworzących tę grupę.
- **Kontrolowana reakcja łańcuchowa.** Jest to aktywność danej grupy społecznej – pożądana przez agresora – która jest stymulowana w wyniku przekazywania przez niego kolejnych bodźców informacyjnych.
- **Korekta początkowego planu operacji informacyjno-psychologicznej.** Jest to forma sprzężenia zwrotnego³⁴ w scenariuszu działania. Obejmuje ona ocenę

Nowosybirskiego Uniwersytetu Wojskowo-Politycznego, w latach 1980–1990 był z kolei wykładowcą Akademii Wojskowo-Politycznej im. W. Lenina w Moskwie, w latach 1990–1994 zajmował stanowisko profesora w Instytucie Czerwonego Sztandaru im. Jurija Andropowa w Moskwie, a od 1991 r. – w Akademii Wywiadu Zagranicznego. Następnie, do 1999 r., był wykładowcą Katedry Zagranicznej Informacji Wojskowej Uniwersytetu Wojskowego Ministerstwa Obrony FR. Obecnie jest zatrudniony w Katedrze Reklamy i Kontaktów ze Społeczeństwem w Instytucie Marketingu Państwowego Uniwersytetu Zarządzania w Moskwie. Opracowano na podstawie: *Военно-психологический словарь-справочник...*, s. 547–548.

³³ В.Г. Крысько, *Секреты психологической войны...*, s. 82, 101, 106.

³⁴ Sprzężenie zwrotne występuje wtedy, gdy jeden obiekt oddziałuje na drugi, a z kolei ten drugi oddziałuje na pierwszy – inaczej mówiąc, kiedy oddziaływania pomiędzy obiektami są wzajemne. Stąd wynikają twierdzenia: o przyczynach reakcji (reakcja każdego z dwóch sprzężonych ze sobą obiektów jest spowodowana przez reaktywność jednego obiektu i reakcję drugiego) oraz o wpływie poprzednich reakcji (reakcja sprzężonych ze sobą obiektów zależy od ich poprzednich reakcji, które z kolei zależą od reakcji jeszcze wcześniejszych itd., wówczas dojdzie się do zasadniczej roli pierwszej reakcji, od której zaczął się cały przebieg sprzężenia zwrotnego). Opracowano

skuteczności operacji (porównanie jej rzeczywistych wyników z oczekiwanymi) i opracowanie poprawek korygujących założenia początkowe³⁵.

Modelowym przykładem przygotowania i przeprowadzenia operacji wpływu o charakterze destruktywnym na podstawie powyższych założeń jest wykorzystanie rasowych, religijnych i ekonomicznych podziałów w społeczeństwie amerykańskim oraz separatystycznych nastrojów panujących wśród części skrajnie prawicowych środowisk na południu Stanów Zjednoczonych podczas wyborów prezydenckich w 2016 r. Celem Rosji było wykorzystanie tych czynników do wywołania konfliktów na tle etnicznym, religijnym i światopoglądowym, co miało doprowadzić do wewnętrznej destabilizacji USA, czyli do realizacji czegoś, co rosyjscy eksperci określają pojęciem miękki (aksamitny, kolorowy) rewolucyjny scenariusz wojny informacyjnej³⁶. Należy podkreślić, że koncepcja wykorzystania wszelkich napięć i konfliktów, zwłaszcza tych na tle rasowym, do realizacji rosyjskich celów geopolitycznych w Stanach Zjednoczonych, narodziła się w okresie zimnej wojny³⁷. Obecnie została ona zmodyfikowana przez Aleksandra Dugina, który w swoim fundamentalnym dziele pt. *Podstawy geopolityki*, zalecanym jako podręcznik na rosyjskich akademiach wojskowych i dyplomatycznych, przedstawił ją następująco:

Projekt eurazjatycki postuluje ekspansję w Ameryce Południowej i Środkowej w celu wyrwania ich spod kontroli Ameryki Północnej (tutaj należy wykorzystać czynnik hiszpański jako tradycyjną alternatywę dla czynnika anglosaskiego), a także prowokowanie wszelkich rodzajów niestabilności i separatyzmu

na podstawie: J. Kossecki, *Elementy nowoczesnej wiedzy o sterowaniu ludźmi. Socjotechnika, socjocybernetyka, psychocybernetyka. Skrypt dla oficerów Policji*, Kielce 2001, s. 25–27

³⁵ A.В. Манойло, *Технологии несилового разрешения современных конфликтов...*, s. 283, 295–296, 299. Por. В.В. Цыганов, В.И. Ковалев, Ю.Г. Бочкарева, *Стратегия информационной операции по рефлексивному управлению противостоящим актором конфликта*, „Информационные войны” 2013, nr 3, s. 10–17.

³⁶ „Miękki” („aksamitny”, „kolorowy”) scenariusz prowadzenia wojen informacyjnych polega na „eksporcie pokojowych rewolucji”, czyli tworzeniu w kraju rewolucyjnej sytuacji, która doprowadzi do zmiany władzy bez konieczności bezpośredniej, zewnętrznej interwencji zbrojnej i okupacji terytorium. Strategicznym celem wojny informacyjnej prowadzonej zgodnie z „miękkim” („aksamitnym”, „kolorowym”) scenariuszem jest demoralizacja ludności i nakłonienie przywódców kraju do rezygnacji ze sprawowanych funkcji bez konieczności dokonania agresji zbrojnej, następnie wybranie posłusznego sobie prezydenta i rządu. Jeśli wdrożenie „miękkiego” („aksamitnego”, „kolorowego”) scenariusza wojny informacyjnej jest niemożliwe, konieczne jest rozpoczęcie realizacji scenariusza siłowego. Zob. В.К. Новиков, С.В. Голубчиков, *Современные сценарии ведения информационных войн и их итоги*, „Вестник Академии военных наук” 2017, nr 2, s. 65.

³⁷ Szerzej na ten temat zob. Ch. Andrew, V. Mitrokhin, *The Sword and the Shield. The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, New York 1999, s. 237–239; *Federal Bureau of Investigation. The Communist Party and the Negro 1953–1956*, Washington 1956, s. 154; В. Буковский, *Московский процесс. Часть 1*, Москва–Париж 1996, s. 23–24.

w granicach USA (tu można się oprzeć na sile politycznej afroamerykańskich rasistów). Starożytna rzymska formuła „A poza tym sądzę, że Kartaginę należy zniszczyć” stanie się głównym hasłem Imperium Eurazjatyckiego, tak jak ono jest istotą całej geopolitycznej, planetarnej strategii pobudzającej eurazjatycki kontynent do wypełnienia swojej misji (...). Tak więc obecnie problem geopolityczny planetarnej Zachodu w najszerszym znaczeniu dla Rosji dzieli się na dwa komponenty – Zachód jako Ameryka i Zachód jako Europa. Z geopolitycznego punktu widzenia te dwie rzeczywistości mają różne znaczenia. Zachód, podobnie jak Ameryka, jest absolutnym geopolitycznym przeciwnikiem Rosji, biegunem przeciwnym do tendencji eurazjatyckiej, centrum atlantyzmu. Polityczna wojna geopolityczna z Ameryką stanowiła i stanowi istotę całej eurazjatyckiej geopolityki, począwszy od połowy XX wieku, kiedy to rola USA stała się oczywista. Pod tym względem pozycja heartlandu jest jasna. Konieczne jest przeciwstawienie się amerykańskiej, atlantyckiej geopolityce na wszystkich poziomach i we wszystkich regionach świata, przez podejmowanie prób maksymalnego osłabienia, zdemoralizowania, deprecji i ostatecznego pokonania wroga. Szczególnie ważne jest spowodowanie geopolitycznej niestabilności w amerykańskich stosunkach wewnętrznych przez popieranie i umacnianie wszelkiego rodzaju separatyzmów, różnych konfliktów etnicznych, społecznych i rasowych, wszystkich ruchów dyshydenckich – ekstremistycznych, rasistowskich i grup sekciarskich, które destabilizują wewnętrzne procesy polityczne w Stanach Zjednoczonych. Oprócz tego należy wspierać tendencje izolacjonistyczne w polityce amerykańskiej, tezy kręgów (często prawicowo-republikańskich), które uważają, że Stany Zjednoczone powinny ograniczać działalność polityczną tylko do swoich wewnętrznych problemów. Utrzymanie takiego stanu rzeczy jest dla Rosji korzystne nawet wtedy, gdy polityka izolacjonistyczna zostanie zrealizowana tylko w ramach oryginalnej wersji doktryny Monroe, która zakłada, że USA ograniczy swoje wpływy do obydwu Ameryk. To bynajmniej nie oznacza, że Eurazja powinna jednocześnie porzucić destabilizację świata latynoamerykańskiego, starając się pozbyć USA kontroli nad niektórymi regionami. Wszystkie poziomy presji geopolitycznej na Stany Zjednoczone powinny być zastosowane jednocześnie, podobnie jak antyeurazjatycka polityka atlantyzmu „sponsorowała” procesy upadku Układu Warszawskiego, jedności państwowej ZSRR oraz dalszego etnicznego i terytorialnego rozpadu Rosji pod pretekstem jej regionalizacji aż do jej całkowitego zniszczenia. Heartland jest zmuszony odplacić Cywilizacji Morza tą samą monetą. Ta symetria jest logiczna i rozsądna. Wszystko to jest głównym zadaniem „zagranicznej geopolityki” Rosji względem USA, dlatego bardziej szczegółowa analiza wykracza poza zakres tej pracy (tłum. aut.)³⁸.

Podczas przygotowywania operacji informacyjno-psychologicznych Rosjanie dokonali stratyfikacji społeczeństwa amerykańskiego według kryteriów światopoglądowych, etnicznych i rasowych. Wyodrębniono przede wszystkim segment złożony z Afroamerykanów (w tym czarnych nacjonalistów) oraz segment złożony z białych

³⁸ А.Г. Дугин, *Основы геополитики*, Москва 1997, s. 248, 366–367.

Anglosasów wyznania protestanckiego (z ang. *White Anglo-Saxon Protestant – WASP*)³⁹, który podzielili na grupę liberałów i konserwatystów. Osobne grupy docelowe mieli stanowić Latynosi i Muzułmanie oraz środowiska LGBT. Następnie rosyjscy eksperci z Agencji Badań Internetowych (Internet Research Agency, IRA)⁴⁰ dokonali polaryzacji wyselekcjonowanych grup społecznych. Zastosowali przy tym dwie strategie: pierwsza polegała na odwoływaniu się do narracji wspólnych dla konkretnej grupy, takich jak np. wspieranie weteranów i policji (w przypadku wyborców o poglądach konserwatywnych i prawicowych), lub dumy z rasy i dziedzictwa (biali supremacjoniści, skrajna prawica). Następnie członkowie wyżej wymienionych grup byli nakierowywani na strony Facebooka oraz Instagramu skonfigurowane przez IRA z zastosowaniem taktyki clickbait⁴¹. Na podstawie analizy postów należy stwierdzić, że IRA umieszczała na tych stronach treści, do których potencjalni użytkownicy Internetu byli przyciągani za pomocą reklam. Dalej strony administrowane przez pracowników IRA publikowały informacje, które miały wzbudzać oburzenie i podgrzewać nastroje członków tych grup. Wyborcy o poglądach konserwatywnych byli aktywnie zachęceni do wsparcia Donalda Trumpa. Z kolei inni wyborcy byli namawiani do zbojkotowania wyborów, powstrzymania się od głosowania na Hillary Clinton lub szerzenia cynizmu na temat

³⁹ Zob. E.P. Kaufmann, *The Rise and Fall of Anglo-America*, Boston 2004.

⁴⁰ Agencja Badań Internetowych (Агентство интернет-исследований, Internet Research Agency – IRA), znana także pod nazwą „Trolle z Olgino”, to rosyjska firma z siedzibą w Sankt Petersburgu, która zajmuje się wywieraniem wpływu w sieci Internet. Według raportu sporządzonego przez Wspólnotę Wywiadowczą Stanów Zjednoczonych, główny inwestor firmy ma związki z rosyjskim wywiadem, natomiast IRA już od 2015 r. rozpoczęła działania pod kątem ingerencji w amerykańskie wybory prezydenckie. Agencja wykorzystuje fałszywe konta zarejestrowane w głównych portalach społecznościowych, na forach dyskusyjnych, witrynach internetowych gazet i w usługach hostingowych. Prowadziła walkę informacyjną, promując geopolityczne interesy Kremla na Ukrainie i Bliskim Wschodzie, a także próbowała wywierać wpływ na wynik wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych w 2016 r. Zob. *US Senate. Open Hearing on the Intelligence Community Assessment of Russian Activities and Intentions in Recent U.S. Elections. Hearing before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate, One Hundred Fifteenth Congress, first session, Tuesday, January 10, 2017*, Washington 2018, s. 20.

⁴¹ Clickbait (ang. *click* – kliknięcie, *bait* – przynęta) to zjawisko internetowe polegające na celowym przyciąganiu uwagi czytelnika przez wykorzystanie tytułów lub miniatur, które wyolbrzymiają faktyczną treść i znaczenie określonego artykułu. Głównym celem clickbaitu jest generowanie zysków z reklam internetowych, które „wyskakują” równolegle z kliknięciem w nagłówek, co odbywa się kosztem rzetelności informacji. Clickbait charakteryzuje się sensacyjnym nagłówkiem i (lub) miniaturką przyciągającą uwagę. Ma to zachęcić do kliknięcia w tak oznaczony materiał oraz (co staje się standardem) jego udostępniania w serwisach społecznościowych. Clickbait dostarcza krótkie, chwytliwe hasła, które budzą ciekawość użytkowników Internetu. Takie hasła jednak, choć mają silne zabarwienie emocjonalne, są na ogół luźno powiązane z treścią samego artykułu (bywa nawet, że nie są powiązane wcale). Cechą charakterystyczną clickbaitu jest konieczność kliknięcia w artykuł, aby przejść do właściwej treści. Zob. K. Thiel, *Avoiding Clickbait*, New York 2019.

udziału w wyborach w ogóle⁴². Przekaz kierowany do poszczególnych segmentów był następujący:

- **Afroamerykanie.** Rosyjska narracja miała na celu podważenie zaufania tej grupy do instytucji państwowych i ustroju demokratycznego. Bazowano przede wszystkim na gniewie i frustracji Afroamerykanów z powodu nierówności strukturalnych i ekonomicznych, z którymi muszą się zmagać. Akcent położono głównie na problemie przemocy ze strony policji, ubóstwie, bezrobociu i braku dostępu do edukacji. Te kampanie doprowadziły do wytworzenia przekonania, że najlepszym sposobem na polepszenie sytuacji Afroamerykanów jest zbojkotowanie wyborów i skupienie się na innych problemach.
- **Wyborcy o poglądach konserwatywnych i prawicowych.** Celem operacji informacyjno-psychologicznej wobec tego audytorium było przede wszystkim zachęcenie do oddania głosów na Donalda Trumpa oraz wywołanie oburzenia przez publikowanie postów dotyczących negatywnych ocen cudzoziemców, których pozycja rosła kosztem obywateli USA. Narracja przygotowana przez Rosjan opierała się na krytyce i stygmatyzacji mniejszości narodowych, szczególnie muzułmanów i Afroamerykanów (na przykład pytania dotyczące burki: *Kto kryje się za maską? Mężczyzna? Kobieta? Terrorysta?* czy rozpowszechnianie wizerunku muzułmanów jako terrorystów i dewiantów seksualnych). Ponadto odwoływano się także do zwolenników wolnego dostępu do broni oraz nacjonalistów, ze szczególnym uwzględnieniem teksańskiego secesjonizmu i tożsamości Południa. Rozpowszechniano także informacje dotyczące złego traktowania weteranów i policjantów przez administrację prezydenta Baracka Obamy i jednocześnie wskazywano, że ta sama administracja lepiej odnosiła się do uchodźców.
- **Środowiska LGBT i wyborcy o poglądach liberalnych.** Głównym celem narracji kierowanej do tej grupy było doprowadzenie do pogłębienia konfliktu ze środowiskami negatywnie ustosunkowanymi do działalności politycznej środowisk homoseksualnych (na przykład niektóre grupy religijne, wyborcy konserwatywni oraz prawicowi). Podobnie jak w przypadku Afroamerykanów próbowano podważyć zaufanie przedstawicieli tych środowisk do systemu politycznego, który rzekomo miał być wobec nich nietolerancyjny i opresyjny. Rosjanie, wykorzystując środowiska LGBT jako tzw. grupę taranową, dążyli do zwiększenia podziałów pomiędzy wyborcami liberalnymi a konserwatywnymi przez eksponowanie praw politycznych mniejszości seksualnych.
- **Wyborcy pochodzenia meksykańskiego.** Analogicznie jak to miało miejsce w przypadku Afroamerykanów i osób ze środowisk LGBT, Rosjanie próbowali przede wszystkim podważyć ich zaufanie do instytucji amerykańskiego systemu politycznego przez eksponowanie wątków dotyczących dyskryminacji,

⁴² P.N. Howard, B. Ganesh, D. Loitsiou, *The IRA and Political Polarization in the United States*, Oxford 2018, s. 17–18.

deportacji i państwowej opieki zdrowotnej. Próbowano także kreować postawy nacjonalistyczne, co ułatwiałoby antagonizowanie wyborców pochodzenia meksykańskiego z przedstawicielami innych mniejszości narodowych i etnicznych.

- **Wyborcy wyznania muzułmańskiego.** Główna strona adresowana do tej społeczności przez Agencję Badań Internetowych miała tendencję do promowania pozytywnej narracji na temat islamu i muzułmanów. Z jednej strony podziwiano historię muzułmanów oraz ich przywiązanie do tradycji i podkreślano współczucie, jakim mieli się wykazać wobec ofiar ataków terrorystycznych, z drugiej natomiast rozpowszechniano informacje zawierające podejrzenia tej społeczności wobec intencji rządu USA i jego polityki zagranicznej. Tę narrację należy interpretować jako próbę ukazania muzułmanów jako mniejszości niestabilnej i ukrywającej swoje prawdziwe zamiary⁴³.

Analiza treści skierowanych do poszczególnych grup docelowych jednoznacznie wskazuje, że celem rosyjskiej operacji informacyjno-psychologicznej było antagonizowanie tych środowisk przez eskalowanie podziałów między nimi, co mogło doprowadzić do użycia przemocy fizycznej i sprowokowania rozruchów. Znakomitą okazję do zrealizowania tego przedsięwzięcia stanowiły wybory prezydenckie, gdyż jak stwierdził pułkownik A. Manojło, masowe wykorzystanie mediów oraz innych środków oddziaływania w procesie wyborczym powoduje, że ich wpływ na ludzką świadomość i podświadomość staje się znacznie większy⁴⁴.

Tezę o eskalacji konfliktów na tle rasowym, etnicznym, religijnym i doprowadzeniu do destabilizacji sytuacji wewnętrznej w USA przez krwawe zamieszki potwierdza to, że Agencja Badań Internetowych w okresie od czerwca do listopada 2016 r. zorganizowała kilka wieców politycznych w całym kraju. W demonstracjach zorganizowanych przez Rosjan brali udział zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy Donalda Trumpa i Hillary Clinton, co należy interpretować jako próbę doprowadzenia do konfrontacji pomiędzy i tak już zwaśnionymi obozami politycznymi⁴⁵. W tym kontekście szczególnie istotna jest aktywność na Facebooku grupy o nazwie „Serce Teksasu” (Heart of Texas). Ta aktywność była adresowana do zwolenników ruchów separatystycznych i skrajnie prawicowych w USA. Począwszy od 2000 r. ściśle związki z Kremlm nawiązały przede wszystkim ruchy secesyjne z Kalifornii i Teksasu. Chodzi m.in. o Marcusa Ruiza Evansa i Louisa Marinello, lidera kampanii „Tak dla Niepodległości Kalifornii” („Yes California Independence”) powiązanej z Antyglobalistycznym Ruchem Rosji (Антиглобалистское движение России) oraz o przywódcę Teksasńskiego Ruchu

⁴³ Tamże, s. 18–19. Por. R. DiResta i in., *The Tactics & Tropes of the Internet Research Agency*, Washington 2018, s. 33–39, 69–71.

⁴⁴ А.В. Манойло, А.И., Петренко, Д.Б. Фролов, *Государственная информационная политика...*, s. 326.

⁴⁵ A. Parlapiano, J.C. Lee, *The Propaganda Tools Used by Russians to Influence the 2016 Election*, <https://www.nytimes.com/interactive/2018/02/16/us/politics/russia-propaganda-election-2016.html> [dostęp: 9 IV 2019].

Nacjonalistycznego (Texas Nationalist Movement) Nathana Smitha, który regularnie bierze udział w konferencjach dotyczących separatyzmów organizowanych w Moskwie oraz korzysta ze wsparcia finansowego i medialnego Sputnika oraz RT⁴⁶. Bliskie relacje z kremlowskim geopolitykiem A. Duginem utrzymują także David Duke, przywódca białych supremacjonistów i były prominentny członek Ku Klux Klanu, oraz lider amerykańskiej alternatywnej prawicy (alt-right) Richard Spencer, którego była żona Nina Kouprianova zajmowała się przekładem dzieł A. Dugina na język angielski⁴⁷. Grupa „Serce Teksasu” powstała w 2015 r. Została założona prawdopodobnie przez osoby pracujące dla Agencji Badań Internetowych. Witryna zyskała status najpopularniejszej strony zwolenników secesji w USA i była częścią rozległej rosyjskiej operacji wpływu, sfinansowanej i przeprowadzonej przez 80 osób działających w Sankt Petersburgu i w USA. Do września 2017 r., kiedy to Facebook zdecydował się zamknąć stronę, liczba użytkowników, którzy ją obserwowali, wzrosła do 225 000. Na „Heart of Texas” umieszczano treści ksenofobiczne, przeciwne emigrantom, uchodźcom, muzułmanom, liberałom, środowiskom LGBT, wegetarianom i... Hillary Clinton. Grupa posługiwała się niepocholebny, sfalszowanym portretem H. Clinton z hashtagem #PureEvil, który zawierał sfabrykowane zdjęcie przedstawiające kandydatkę w uścisku z Osamą bin Ladenem i Adolfem Hitlerem jako zwolenniczkę wprowadzenia kontroli broni wśród obywateli. Ponadto strona promowała obraz świata charakterystyczny dla amerykańskich środowisk skrajnie prawicowych przez udostępnianie treści i memów dotyczących teorii spiskowych Alexa Jonesa, zwłaszcza w odniesieniu do manewrów wojskowych Jade Helm. Nakłaniała także do ponownej secesji stanu Texas, popierała zbrojne powstanie w Malheur i zachęcała białych supremacjonistów do powrotu do przeszłości Ameryki. W maju i listopadzie 2016 r. użytkownicy profilu „Serce Teksasu” postanowili przenieść swoją wirtualną działalność do świata rzeczywistego. Przez kreowanie fałszywych wydarzeń (tzw. *flash mob*) zainspirowali zorganizowanie kilku demonstracji i wystąpień w całym stanie. Twierdzono, że (...) *nadszedł czas, aby powiedzieć stanowcze „nie” rabusiom establishmentu (...)* i że zwycięstwo wyborcze H. Clinton doprowadziłoby do wzrostu podatków, które miały być przez nią przeznaczone na wyżywienie nielegalnych imigrantów. Ponadto – jak pisali organizatorzy – wygrana H. Clinton spowodowałaby wzrost liczby uchodźców, meczetów, zamachów terrorystycznych oraz wprowadzenie zakazu posiadania broni. Niektórzy administratorzy witryny, podając się za Amerykanów i nie ujawniając swojego rosyjskiego pochodzenia, porozumieili się z niczego nie podejrzewającymi wolontariuszami uczestniczącymi w kampanii D. Trumpa oraz innymi działaczami, aby skoordynować działania polityczne. Ponadto Rosjanie

⁴⁶ C. Michael, *Inside the Russian Effort to Fuel American Secessionists. Flights to Russia, Embassies in Moscow, Fake Social Media Accounts Galore. But for What?*, <https://thinkprogress.org/russia-texas-california-separatism-9809aca9f61d/> [dostęp: 4 IV 2019].

⁴⁷ G. Michael, *Useful Idiots or Fellow Travelers The Relationship between the American Far Right and Russia*, „Terrorism and Political Violence” 2019, nr 31, s. 72–73; M. Wendling, *Alt-Right: From 4chan to the White House*, London 2018, s. 202; G. Lachman, *Dark Star Rising: Magick and Power in the Age of Trump*, New York 2018, s. 80.

skontaktowali się z osobą związaną z jedną z oddolnych teksańskich organizacji, która doradziła im, aby skupili swoje wysiłki na takich stanach, jak Kolorado, Wirginia i Floryda. Grupa „Heart of Texas” odniosła sukces, prowokując zorganizowanie w Houston 21 maja 2016 r. wiecu pod hasłem „Stop islamizacji Teksasu”. To z kolei wywołało gwałtowną reakcję muzułmanów, którzy przybyli na miejsce poinstruowani na Facebooku przez inną rosyjską grupę o nazwie „United Muslims of America”. Kilkanaście osób przybyłych na to wydarzenie miało karabiny, flagi Southern Cross i banery z napisem „Białe życie”. Warto podkreślić, że administratorzy grupy „Heart of Texas” zachęcali użytkowników do zabrania ze sobą broni palnej. Na miejscu okazało się, że stanęli twarzą w twarz z dużo większą liczbą uczestników kontrmanifestacji. Tylko stanowcza reakcja policji nie doprowadziła do rozlewu krwi. Co więcej, administratorzy strony, organizując manifestacje i uzyskując poparcie online, pozyskali tożsamość potencjalnych zwolenników secesji Teksasu, którzy zadeklarowali, że wstąpią do Teksańskiego Ruchu Nacjonalistycznego – organizacji otrzymującej finansowe wsparcie z Kremla. Mimo że Rosjanie oficjalnie nie przyznali się do odpowiedzialności za funkcjonowanie strony, wiele poszlak wskazuje na to, że była ona narzędziem operacji wpływu mającej na celu wykorzystanie kampanii wyborczej do zdestabilizowania sytuacji wewnętrznej w USA przez wywołanie konfliktów na tle narodowościowym, rasowym i ekonomicznym. Poszlaki wskazujące na udział Rosjan w stworzeniu i wykorzystywaniu witryny są następujące: błędy ortograficzne i struktura gramatyczna postów umieszczanych na profilu, taktyczne cele witryny wiążące ją z interesami Kremla (retoryka zbieżna z równoległe funkcjonującymi stronami stanowiącymi nośnik narracji pożądaną przez Rosję), fakt, że strona została zamknięta w tym samym czasie co setki innych fałszywych stron powiązanych z Rosją oraz współpraca strony z teksańską organizacją separatystyczną finansowaną przez Moskwę⁴⁸.

Pomimo wykrycia i nagłośnienia prób ingerencji Rosjan w wybory prezydenckie w USA nie doszło do zakończenia operacji informacyjno-psychologicznej prowadzonej z polecenia Kremla. W 2018 r. ujawniono materiały zgromadzone przez specjalnego agenta FBI Davida Holta, które posłużyły jako akt oskarżenia jednej z Rosjanek. Lektura dokumentu wskazuje na to, że w 2017 r., a więc już po wyborach prezydenckich, operacja informacyjno-psychologiczna była nadal prowadzona. Weszła w fazę korekcji i sprzężenia zwrotnego. Potwierdzają to m.in. fragmenty instrukcji przeznaczonych dla rosyjskich trolli operujących w sieci, które uwzględniają obserwacje i niuanse pochodzące

⁴⁸ C. Michael, *How Russia Created the Most Popular Texas Secession Page on Facebook. When is a Texan not a Texan?*, <https://extranewsfeed.com/how-russia-created-the-most-popular-texas-secession-page-on-facebook-fd4dfd05ee5c> [dostęp: 9 IV 2019]; K.H. Jamieson, *Cyberwar. How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President*, Oxford 2018, s. 12, 71, 84, 88, 91, 94, 127, 134–135; *Open Hearing: Social Media Influence in the 2016 U.S. Election. Hearing before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate. One Hundred Fifteenth Congress. First Session, Wednesday, November 1, 2017*, Washington 2018, s. 50, 65; S. Shane, *How Unwitting Americans Encountered Russian Operatives Online?*, <https://www.nytimes.com/2018/02/18/us/politics/russian-operatives-facebook-twitter.html> [dostęp: 9 IV 2019].

z początkowej fazy operacji. Postanowiono wziąć je pod uwagę, aby działania Rosjan uczynić bardziej skutecznymi. Dla przykładu warto przytoczyć kilka z nich:

Kolorowi LGBT są mniej obcy niż biali. W związku z tym skomplikowane słowa i zwroty nie zadziałają. Należy uważać na wszystko, co może zostać odebrane jako treść o charakterze rasistowskim. Podobnie jak zwyczajni Czarnoskórzy, Latynosi i rdzenni Amerykanie, kolorowi LGBT są bardzo wrażliwi na #white-privilege (przywileje białych) i reagują na posty oraz zdjęcia, które faworyzują białych. W przeciwieństwie do konserwatystów, infografiki oddziałują również na osoby LGBT i ich liberalnych sojuszników, i to oddziałują bardzo dobrze. Jednak ich zawartość musi być prosta do zrozumienia, dlatego muszą zawierać krótki tekst, dużą czcionkę i kolorowy obrazek.

Pisanie postów może być problematyczne ze względu na różnicę czasu, ale jeśli udostępnisz post ponownie rano czasu petersburskiego, zadziała on równie dobrze na LGBT, jak na liberałów – grupy LGBT często korzystają z Internetu. Również konserwatyści mogą wyświetlić Twój post, kiedy obudzą się rano, jeśli wstawił go późnym wieczorem czasu petersburskiego.

W Kalifornii, w spisach wyborców, jest więcej osób zarejestrowanych niż mieszkańców. To jest ten moment, gdy amerykańscy konserwatyści powinni bić na alarm przed wyborami! (...) Należy podkreślać, że poprzednie fałszerstwa podczas wyborów w USA były uważane za mit. Dziś stały się jednak rzeczywistością. Należy podkreślać, że nie można dopuścić do urn nielegalnych wyborców. Trzeba podkreślać, że istnieje pilna potrzeba wprowadzenia identyfikatorów dla wyborców we wszystkich stanach, przede wszystkim w stanach niebieskich (liberalnych i niezdecydowanych). Należy przypominać, że większość stanów „niebieskich” nie ma identyfikatorów wyborców, co sugeruje, że właśnie tam dochodzi do fałszerstw wyborczych na dużą skalę. W końcu należy stwierdzić, że Demokraci w najbliższych wyborach na pewno będą podejmować próby sfalszowania ich wyników.

Cytując artykuł z 7 sierpnia 2017 r. opublikowany na Fox News pt. *Miasto Maryland rozmyśla nad pomysłem przyznania nielegalnym imigrantom prawa do głosowania (Maryland City Mulling over Idea to let Illegal Immigrants Vote)*, podkreślać, że przywództwo w miastach straciło wszelki kontakt z rzeczywistością i stara się zapewnić przestępcom, którzy nielegalnie przekroczyli granicę USA, prawo do głosowania, które jest dostępne tylko dla Stanów Zjednoczonych. W podsumowaniu należy napisać, że przywódcami miast są ludzie bez sumienia i bez szacunku dla amerykańskiej konstytucji (tłum. aut.)⁴⁹.

Należy podkreślić, że w teorii i praktyce rosyjskiej walki informacyjnej operacje informacyjno-psychologiczne mają charakter długookresowy i są prowadzone zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W ujęciu rosyjskim tego typu środki stanowią domenę

⁴⁹ AO 91 (Rev. 1 1/1 I) *Criminal Complaint. United States District Court for the Eastern District of Virginia. USA vs Elena Alekseevna Khusaynova. Case No. 1:18 – MJ – 464, 28 September 2018*, <https://www.justice.gov/opa/press-release/file/1102316/download/pdf>, s. 14, 16, 19 [dostęp: 9 IV 2019].

polityki rozumianej jako permanentny proces konkurencji, konfrontacji i walki. Ten proces ma charakter diachroniczny, czyli składa się z kolejno następujących po sobie faz, wzajemnie ze sobą powiązanych i zależnych od siebie, co odzwierciedla zasadę dialektycznego pojmowania rzeczywistości⁵⁰. W związku z tym należy wskazać, że celem prowadzenia tej operacji w kontekście przyszłych wyborów mogą być grupy amerykańskiego społeczeństwa.

Wnioski i rekomendacje

Celem ingerencji Rosji w wybory prezydenckie w USA w 2016 r. było nie tylko podważenie zaufania obywateli do ustroju demokratycznego, lecz także – przede wszystkim – zdestabilizowanie kraju przez wywołanie gwałtownych starć na tle rasowym, etnicznym, religijnym i narodowościowym, a w konsekwencji – doprowadzenie do chaosu i osłabienia międzynarodowej pozycji Stanów Zjednoczonych. Osiągnięcie tego celu umożliwiłoby realizację rosyjskich dążeń geopolitycznych, którymi są m.in.: wyparcie wpływów Stanów Zjednoczonych z Europy, dążenie do podważenia integralności i skuteczności NATO oraz osłabienie spójności Unii Europejskiej, a tym samym zneutralizowanie regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Przy uwzględnieniu specyfiki polskiej przestrzeni informacyjnej oraz doświadczenia partnerów francuskich i amerykańskich, konieczne wydaje się podjęcie działań o charakterze prewencyjnym. Warto rozważyć wdrożenie następujących przedsięwzięć:

- 1) przeprowadzenie szkoleń dla partii politycznych, członków sztabów i komisji wyborczych oraz wolontariuszy na szczeblu centralnym i samorządowym, a w dalszej perspektywie – grup społecznych najbardziej narażonych na skutki operacji informacyjno-psychologicznych;
- 2) włączenie organów i struktur odpowiadających za przygotowanie i przebieg wyborów do infrastruktury krytycznej. Należy zwrócić szczególną uwagę na zagrożenia związane z wyborem dostawców oprogramowania i sprzętu komputerowego, niezbędnych w procesie wyborczym;
- 3) prowadzenie ciągłej analizy polskiej i zagranicznej przestrzeni informacyjnej;
- 4) usprawnienie współpracy pomiędzy rządem, służbami i mediami, zachęcanie środowisk dziennikarskich do wprowadzenia mechanizmów i procedur umożliwiających staranną i rzetelną weryfikację pozyskiwanych informacji, co mogłoby zminimalizować skutki potencjalnych operacji informacyjno-psychologicznych i dezinformacji;

⁵⁰ M. Wojnowski, *Paradygmat wojny i pokoju. Rola i znaczenie materializmu dialektycznego w rosyjskiej nauce wojskowej w XXI w.*, „Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 17, s. 41.

- 5) wprowadzenie zmian do obowiązującego prawa, które powinno uwzględniać zagrożenia związane z walką informacyjną oraz stworzenie doktryny bezpieczeństwa informacyjnego RP;
- 6) podjęcie działań zmierzających do zneutralizowania wszelkich niepokojów i prowokacji, których wystąpienie wydaje się wielce prawdopodobne ze względu na polaryzację polityczną polskiego społeczeństwa i łatwość generowania konfliktów na tle historycznym, narodowościowym i religijnym.

Bibliografia

- Andrew Ch., Mitrokhin V., *The Sword and the Shield. The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, New York 1999, Basic Books.
- Antoszewski A., *Proces i zmiana polityczna*, w: *Studia z teorii polityki. Tom I*, A.W. Jabłoński, L. Sobkowiak (red), Wrocław 1999, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 189–203.
- AO 91 (Rev. 1 1/1 I) Criminal Complaint. United States District Court for the Eastern District of Virginia. USA vs Elena Alekseevna Khusaynova. Case No. 1:18 – MJ – 464, 28 September 2018*, <https://www.justice.gov/opa/press-release/file/1102316/download/pdf> [dostęp: 9 IV 2019].
- Barron J., *KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents*, New York 1974, Bantam.
- Chen A., *The Agency*, „The New York Times”, 2 VI 2015 r., <https://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html> [dostęp: 3 IV 2019].
- Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014, Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Darczewska J., *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Warszawa 2015, Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Darczewska J., Żochowski P., *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, Warszawa 2017, Ośrodek Studiów Wschodnich.
- DiResta i in., *The Tactics & Tropes of the Internet Research Agency*, Washington 2018, Center for Homeland Defence and Security.
- Federal Bureau of Investigation. The Communist Party and the Negro 1953–1956*, Washington 1956, FBI.
- Godson R., Schultz R.H., *Dezinformatsia. Active Measures in Soviet Strategy*, New York 1984, Pergamon-Brassey.

Howard P.N., Ganesh B., Loitsiou D., *The IRA and Political Polarization in the United States*, Oxford 2018, Oxford University Press.

Islamist Extremism in Chechnya. A Threat to the U.S. Homeland? Joint Hearing before the Subcommittee on Europe, Eurasia and Emerging Threats and the Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation and Trade of the Committee of Foreign Affairs House of Representatives, One Hundred Thirteenth Congress. First Session, April 26, 2013, Washington 2013, US Government Printing Office.

Jamieson H.K., *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President*, Oxford 2018, Oxford University Press.

Jeangène Vilmer J.-B. i in., *Les Manipulations de l'information: un défi pour nos démocraties*, Paris 2018, CAPS, IRSEM.

Kaufmann E.P., *The Rise and Fall of Anglo-America*, Boston 2004, Harvard University Press.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Zapewnienie wolnych i uczciwych wyborów europejskich. Wkład Komisji Europejskiej na spotkanie przywódców w Salzburgu w dniach 19–20 września 2018 r., Bruksela 2018.

Kossecki J., *Elementy nowoczesnej wiedzy o sterowaniu ludźmi. Socjotechnika, socjocybernetyka, psychocybernetyka. Skrypt dla oficerów Policji*, Kielce 2001, Wydział Zarządzania i Administracji Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach.

Lachman G., *Dark Star Rising: Magick and Power in the Age of Trump*, New York 2018, Tarcher Perigee.

Meister S., *The „Lisa Case”: Germany as a Target of Russian Disinformation*, <http://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/lisa-case-germany-target-russian-disinformation/EN/index.htm> [dostęp: 27 III 2019].

Michael C., *How Russia Created the Most Popular Texas Secession Page on Facebook. When is a Texan not a Texan?*, <https://extranewsfeed.com/how-russia-created-the-most-popular-texas-secession-page-on-facebook-fd4dfd05ee5c> [dostęp: 9 IV 2019].

Michael C., *Inside the Russian Effort to Fuel American Secessionists. Flights to Russia, Embassies in Moscow, Fake Social Media Accounts Galore. But for What?*, <https://thinkprogress.org/russia-texas-california-separatism-9809aca9f61d/> [dostęp: 4 IV 2019].

Michael G., *Useful Idiots or Fellow Travelers The Relationship between the American Far Right and Russia*, „Terrorism and Political Violence” 2019, nr 31, s. 64–83.

Mucchielli R., *La subversion*, Paris 1976, Librairie chrétienne CLC.

Open Hearing: Social Media Influence in the 2016 U.S. Election. Hearing before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate. One Hundred Fifteenth Congress.

First Session, Wednesday, November 1, 2017, Washington 2018, US Government Printing Office.

Parlapiano A., Lee J.C., *The Propaganda Tools Used by Russians to Influence the 2016 Election*, <https://www.nytimes.com/interactive/2018/02/16/us/politics/russia-propaganda-election-2016.html> [dostęp: 9 IV 2019].

Rachwał M., *Władza ludu czy elit politycznych? Próba zdefiniowania współczesnej demokracji*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 1, s. 69–82.

Rachwał M., *Wybory we współczesnym państwie demokratycznym*, w: *Uwarunkowania i mechanizmy partycypacji politycznej*, M. Rachwał (red.), Poznań 2017, Wydawnictwo Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, s. 51–86.

Romerstein H., Levchenko S., *The KGB Against the “Main Enemy”: How the Soviet Intelligence Service Operates Against the United States*, Lexington, Massachusetts, Toronto, Lexington Books. DC Heath and Company.

Shane S., *How Unwitting Americans Encountered Russian Operatives Online?*, <https://www.nytimes.com/2018/02/18/us/politics/russian-operatives-facebook-twitter.html> [dostęp: 9 IV 2019].

Surma I., *Pushing the Boundaries of Digital Diplomacy: The International Experience and the Russian Practice*, w: *Proceedings of the 11th International Conference on Cyber Warfare and Security, Boston, University Boston USA 17–18 March 2016*, D.T. Zlateva, W.A. Greiman (red.), Boston 2016, Academic Conferences and Publishing International Limited, s. 305–313.

Szymanek J., *Bezpieczeństwo procesów wyborczych (uwagi de lege lata i de lege ferenda na tle rozwiązań stosowanych w państwach demokratycznych)*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2017, nr 1, s. 9–40.

Testimony of Lawrence Britt. Hearing before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security Act and Other Internal Security Laws of the Committee on the Judiciary United States Senate. Ninety Second Congress. First Session, May 5, 1971, Washington 1971, US Government Printing Office.

Thiel T., *Avoiding Clickbait*, New York 2019, Cavendish Square Publishing.

Thomas T.L., *The Russian Understanding of Information Operations and Information Warfare*, w: *Volume III of Information Age Anthology: The Information Age Military*, D.S. Alberts, D.S. Papp (red.), Washington 2001, CCRP, s. 777–815.

Treverton G.F. i in., *Addressing Hybrid Threats*, Bromma 2018, Swedish Defence University. Center for Asymmetric Threat Studies. The European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats.

- Tromblay D.E., *Intelligence and the Intelligentsia Exploitation of U.S. Think Tanks by Foreign Powers*, „International Journal of Intelligence and Counter intelligence” 2018, nr 31, s. 1–18.
- Tromblay D.E., *Political Influence Operations: How Foreign Actors Seek to Shape U.S. Policy Making*, Lanham–Boulder–London–New York 2018, Rowman and Littlefield.
- US Senate. *Open Hearing on the Intelligence Community Assessment of Russian Activities and Intentions in Recent U.S. Elections. Hearing before the Select Committee on Intelligence of the United States Senate, One Hundred Fifteenth Congress, First Session, Tuesday, January 10, 2017*, Washington 2018, US Government Printing Office.
- Vaissié C., *Poutine peut-il influencer l'élection française?*, <https://www.nytimes.com/2017/04/14/opinion/poutine-peut-il-influencer-lelection-francaise.html> [dostęp: 8 IV 2019].
- Weisburd A., Watts C., Berger J.M., *Trolling for Trump: How Russia is Trying to Destroy Our Democracy*, <https://warontherocks.com/2016/11/trolling-for-trump-how-russia-is-trying-to-destroy-our-democracy/> [dostęp: 8 IV 2019].
- Wendling M., *Alt-Right: From Achan to the White House*, London 2018, Pluto Press.
- Wojnowski M., *Paradygmat wojny i pokoju. Rola i znaczenie materializmu dialektycznego w rosyjskiej nauce wojskowej w XXI w.*, „Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 17, s. 11–55.
- Wojtasik W., *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice 2012, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Literatura rosyjska

- Борхсениус А.В., *Операции информационной войны. Новая классификация*, „Информационные войны” 2016, nr 3, s. 2–10.
- Буковский В., *Московский процес. Часть 1*, Москва–Париж 1996, МИК, Русская мысль.
- Бухарин С.Н., Матвиенко Ю.А., *Информационно-психологическая война как одна из форм разрешения социально-политических противоречий в современном обществе*, „Информационные войны” 2008, nr 4, s. 2–9.
- Владимиров В.М., Бондаренко Ю.А., *Политическая разведка с территории СССР. Учебное пособие КГБ*, Москва 1989, Краснознаменный институт КГБ им. Ю.В. Андропова.
- Военно-психологический словарь-справочник*, Ю.П. Зинченко (red.), Москва 2010, ИД Куприянова. Общество психологов силовых структур.

- Грачев Г.В., *Личность и общество. Информационно-психологическая безопасность и психологическая защита*, Москва 2003, Издательство Пер СЭ.
- Дугин А.Г., *Основы геополитики*, Москва 1997, Арктогея.
- История российской внешней разведки. Том II. 1917–1933 годы*, Е. Примаков (red.), Москва 2014, Служба внешней разведки, Международные отношения.
- Контрразведывательный словарь*, Л.В. Каленская, Ю.И. Смирнов (red.), Москва 1972, Высшая краснознаменная школа Комитета Государственной Безопасности при Совете Министров СССР им. Ф.Э. Дзержинского.
- Крысько В.Г., *Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт)*, Минск 1999, Харвест.
- Крысько В.Г., *Словарь-справочник по социальной психологии*, Москва 2003, Питер.
- Кульба В.В. і in., *Планирование и реализация информационного управления*, „Информационные войны” 2010, nr 3, s. 59–69.
- Кульба В.В. і in., *Характеристики, методы и функции информационного управления*, „Информационные войны” 2009, nr 2, s. 33–42.
- Ловцов Д.А., Сергеев Н.А., *О проблеме «организационного оружия»*, „Военная мысль” 1999, nr 1, s. 34–40.
- Ловцов Д.А., Сергеев Н.А., *Проблема обеспечения «организационной безопасности» России*, „Обозреватель” 1998, nr 11, s. 46–51.
- Макаров В.Е., *Политические и социальные аспекты информационной безопасности*, Таганрог 2015, Ступин.
- Максимов А.А., *Чистые и грязные технологии выборов в России*, Москва 1999, Дело.
- Манойло А.В., *Технологии несилового разрешения современных конфликтов*, Москва 2014, Горячая линия – Телеком.
- Манойло А.В., Петренко А.И., Фролов Д.Б., *Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны*, Москва 2012, Горячая линия – Телеком.
- Манойло А.В., Пономарева Е., *Современные информационно-психологические операции: технологии и методы противодействия*, „Обозреватель” 2019, nr 2, s. 5–18.
- Матвиенко Ю.А., *Аналитическая реконструкция информационно-психологической операции против кандидата на выборную должность как один из методов противодействия нелегитимным избирательным технологиям*, „Информационные войны” 2009, nr 3, s. 69–77.

Новиков В.К., Голубчиков С.В., *Современные сценарии ведения информационных войн и их итоги*, „Вестник Академии военных наук” 2017, nr 2, s. 64–71.

Основные направления и объекты разведывательной работы за границей. Учебное пособие КГБ, Москва 1970, Первое главное управление КГБ СССР.

Панарин И.Н., *Информационная война: победа в Башкирии*, Москва 2004, Городец.

Понкин И.В., *Технологии «мягкой силы» как средство дисфункционализации и разрушения государства*, „Право и образование” 2014, nr 12, s. 95–115.

Почепцов Г.Г., *Информационно-психологическая война*, Москва 2000, «Синтег».

Расторгуев С.П., Литвиненко М.П., *Информационные операции в сети Интернет*, Москва 2014, Автономная некоммерческая организация Центр стратегических оценок и прогнозов.

Расторгуев С.П., *Философия информационной войны*, Москва 2003, Вузовская книга, МПСИ.

Сундиев И.Ю., *Организационное оружие: функциональный генезис и основные направления использования в современной истории России*, „Экономические стратегии” 2013, s. 26–37.

Тютюнников Н.Н., *Военная мысль в терминах и определениях. Т. 2: Организация Вооруженных Сил*, Москва 2018, Военная мысль.

Цыганов В.В., Ковалев В.И., Бочкарева Ю.Г., *Стратегия информационной операции по рефлексивному управлению противостоящим актором конфликта*, „Информационные войны” 2013, nr 3, s. 10–17.

Abstrakt

Artykuł dotyczy środków i metod wywierania wpływu przez Federację Rosyjską na wybory prezydenckie w USA i we Francji. Rosyjska praktyka wyraźnie pokazuje, że wybory stanowią cel i narzędzie walki informacyjnej, w której stosuje się dezinformację, propagandę, lobbing, manipulację, kryzys kontrolowany i szantaż. Wybory są postrzegane jako dogodna okazja do zwiększenia oddziaływania mającego na celu destabilizację sytuacji wewnętrznej poszczególnych państw przez wywołanie gwałtownych starć na tle etnicznym, społecznym, politycznym i religijnym, co zostało ukazane na przykładzie operacji informacyjno-psychologicznych w sieci Internet. Destabilizacja wewnętrzna umożliwia wprowadzenie na urzędy kandydatów sprzyjających polityce Kremla oraz podważenie instytucji demokratycznych i samego modelu demokracji liberalnej.

Słowa kluczowe: walka informacyjna, propaganda, wybory, środki aktywne, służby specjalne.

Abstract

The article refers to the measures and methods of exerting impact on the presidential elections in France and in the USA by the Russian Federation. The Russian activity clearly indicates that elections are the target and the tool of the information warfare, in which disinformation, propaganda, lobbying, manipulation, controlled crisis and blackmail are used. Elections are perceived as a good occasion to multiply operations aiming at the destabilizing of the internal situation of individual states through the initiation of violent ethnically, socially, politically and religiously-motivated conflicts, which was presented through the Internet info-psychological operations. The internal destabilization will enable the appointment of candidates of favorable attitudes towards the Kremlin on various government positions and to undermine democratic institutions and the liberal democracy model itself.

Keywords: information warfare, propaganda, elections, active measures, intelligence services.